

2. ELEMENTY KONCEPCJI BADAWCZEJ I ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE

Badania młodzieży akademickiej zostały zrealizowane w ramach międzynarodowego projektu badawczego „Młodzież akademicka w czasach nieufności i zagrożeń cywilizacyjnych. Międzynarodowe badania porównawcze”. Projekt realizowany był na Ukrainie na Charkowskim Uniwersytecie Narodowym im. Karazina, Wschodnioeuropejskim Narodowym Uniwersytecie im. Łesi Ukrainki oraz Narodowym Uniwersytecie Technicznym w Łucku, zaś w Polsce badania prowadzono na Uniwersytecie Zielonogórskim⁸. Przed przystąpieniem do realizacji badań na uczelniach przez kilka miesięcy uzgadniano założenia metodologiczne, narzędzie było wielokrotnie weryfikowane zarówno przez stronę polską, jak ukraińską⁹. Projekt poprzedzony był dyskusją dotyczącą koncepcji badawczej i założeń, które miały stać się podstawą konceptualizacji, a następnie operacjonalizacji wyodrębnionych podczas dyskusji podstawowych konstruktów i wymiarów.

Praca ma charakter zespołowy. Do zespołu po polskiej stronie należeli: Maria Zielińska (kierownik projektu) oraz Dorota Szaban, Krzysztof Lisowski, Beata Trzop, Justyna Nyćkowiak, Tomasz Kołodziej i Magdalena Pokrzyńska.

Niniejsza publikacja dotyczy wyłącznie polskiej części projektu, zrealizowanej na Uniwersytecie Zielonogórskim. Badaniem objęto populację studentów trzeciego roku studiów pierwszego stopnia (licencjackich i inżynierskich). Niniejsze opracowanie ma charakter empiryczny i ma na celu przede wszystkim przedstawienie wyników badań wraz z krótkimi komentarzami. W kolejnej publikacji analizie porównawczej poddane zostaną dane zarówno polskie, jak i ukraińskie, co pozwoli na dokonywanie porównań różnych środowisk akademickich.

2.1. Założenia i pytania badawcze

Niniejsza praca mieści się na pograniczu kilku subdyscyplin socjologicznych: socjologii edukacji, socjologii szkoły wyższej, socjologii ruchliwości społecznej, socjologii wielkich struktur społecznych, socjologii ekonomicznej, a także socjologii inteligencji. Podstawowym

⁸ Projekt realizowany w ramach porozumienia o współpracy między **Uniwersytetem Zielonogórskim** a **Charkowskim Uniwersytetem Narodowym imienia W. N. Karazina** (Ukraina), które podpisane zostało w 2015 roku między rektorami obydwu uniwersytetów.

⁹ Szczegółowe informacje dotyczące międzynarodowego projektu, a także otrzymane dane zostaną przedstawione w oddzielnym opracowaniu.

celem pracy było uzyskanie wiedzy o różnych sferach aktywności i świadomości studentów, a w rezultacie wiedzy o pewnym typie środowisk uczelnianych.

Głównych inspiracji teoretycznych dostarczyła między innymi teoria kulturowa Ronalda Ingleharta, teorie zmiany społecznej (m.in. Ericha Becka), teorie modernizacji i inne, których podstawowe założenia można sformułować następująco:

- w krajach byłego bloku państw socjalistycznych zachodzi proces *międzypokoleniowej zmiany wartości*, który stopniowo przekształca politykę i normy kulturowe (jak to miało miejsce w innych rozwiniętych społeczeństwach przemysłowych);
- rosnącemu naciskowi na jakość życia i autoekspresję towarzyszy słabnące przywiązanie do tradycyjnych norm politycznych, religijnych, moralnych i społecznych, a przesuwanie się podstawowych wartości od *materializmu* do *postmaterializmu*.

Ponadto, teoretycznych podstaw dostarczyły koncepcje pokoleniowe Karla Mannheim, Samuela Eisenstadta, Jurgena Habermasa, Marii Ossowskiej i innych badaczy. Interesowało nas, w jakim stopniu i zakresie zmiany społeczno-kulturowe zachodzące na świecie i w Polsce dotyczą młodzieży akademickiej i poszukiwaliśmy odpowiedzi m.in. na następujące pytania:

- Jacy są współcześni studenci jako przedstawiciele młodzieży i jako kandydaci przyszłych elit społecznych?
- Jakie są ich życiowe orientacje, jaka jest hierarchia wartości życiowych, jak postrzegają własną edukację w kontekście kształtowania swojej drogi życiowej, jaka jest ich percepcja wyznaczników sukcesu, jakie postawy prezentują wobec ważnych kwestii społecznych, jakie są ich polityczne sympatie, w jakim stopniu są religijni, czym jest dla nich patriotyzm?
- Czy i w jakim zakresie współczesna młodzież akademicka w świetle przedstawionych badań stanowi nowe pokolenie odróżniające je od innych pokoleń?
- Czy i w jakim zakresie badania pozwalają odnotować proces międzypokoleniowej zmiany wartości? Czy w związku z tym można mówić o przesuwaniu się podstawowych wartości od materializmu do postmaterializmu?

Polska część projektu została zrealizowana na przełomie kwietnia i maja 2015 roku, na reprezentatywnej próbie 418 studentów III lat studiów licencjackich, dobranej w sposób losowo-warstwowy z populacji liczącej 1547 osób. Taki sposób doboru jednostek do badania upoważnia nas do wnioskowania na poziomie błędu oszacowania 4%, przy 95% poziomie ufności.

Procedura doboru jednostek do badania rozpoczęła się od ustalenia wielkości populacji, a w tym celu skorzystano z danych działu kształcenia Uniwersytetu Zielonogórskiego. Otrzymany zbiór danych zawierał informacje na temat kierunku kształcenia, liczby grup i ich liczebności, w konsekwencji czego ustalona została wielkość populacji. Kolejnym krokiem było wyliczenie wielkości próby zgodnie z przyjętym wyżej założeniem związanym z poziomem ufności i wielkością błędu oszacowania.

2.2. Charakterystyka badanej populacji

Uniwersytet Zielonogórski powstał 1 września 2001 r. w wyniku połączenia Politechniki Zielonogórskiej i Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Należy wspomnieć, iż tradycje akademickie Zielonej Góry sięgają już lat 60., kiedy to swoją działalność rozpoczęła Wyższa Szkoła Inżynierska, (przekształcona następnie w Politechnikę Zielonogórską), a nieco później powstała także Wyższa Szkoła Pedagogiczna.

W roku akademickim 2015/2016 na Uniwersytecie kształciło się 13,5 tys. studentów na trzech poziomach studiów, które prowadzone są systemem stacjonarnym i niestacjonarnym. Uniwersytet prowadzi również studia podyplomowe w wielu dyscyplinach i obszarach naukowych.

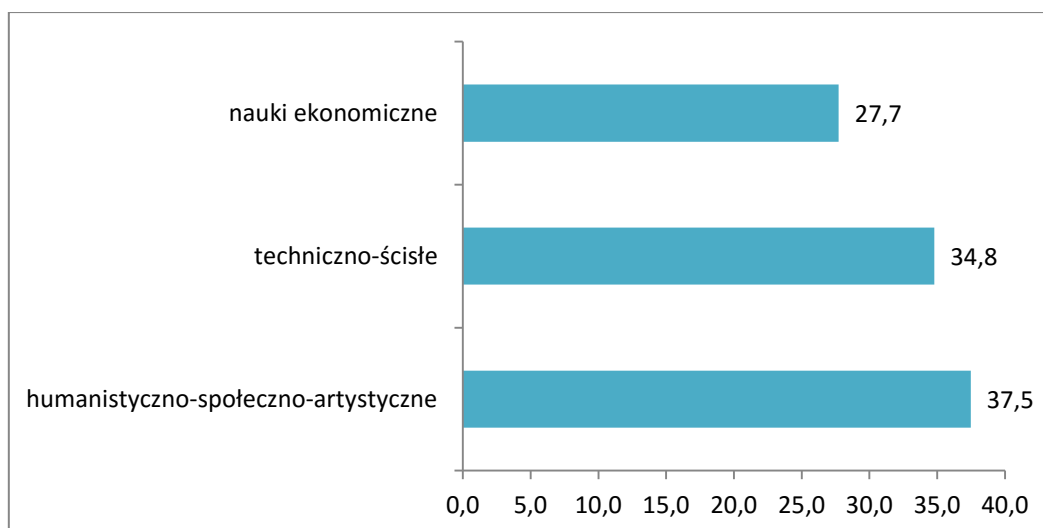
Na uczelni istnieje obecnie dwanaście wydziałów:

- 1) Artystyczny
- 2) Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska
- 3) Ekonomii i Zarządzania
- 4) Informatyki, Elektrotechniki i Automatyki
- 5) Fizyki i Astronomii
- 6) Humanistyczny
- 7) Lekarski i Nauk o Zdrowiu
- 8) Matematyki, Informatyki i Ekonometrii
- 9) Mechaniczny
- 10) Nauk Biologicznych
- 11) Pedagogiki, Psychologii i Socjologii
- 12) Prawa i Administracji.

Studenci na poszczególnych Wydziałach mogą się kształcić na sześćdziesięciu kierunkach; mają do wyboru ponad sto specjalności w dziedzinach humanistycznych, społecznych, ekonomicznych, przyrodniczych, artystycznych, ścisłych i technicznych. Na ośmiu wydziałach prowadzi się studia doktoranckie, uczelnia ma prawo do nadawania stopnia

naukowego doktora habilitowanego w pięciu specjalnościach i prawo do nadawania stopnia doktora w siedemnastu specjalnościach.

Na potrzeby badania zrealizowanego w roku 2015 kierunki kształcenia zostały podzielone na trzy warstwy: nauki humanistyczno-społeczno-artystyczne, techniczno-ściśle i ekonomiczne. Ustalono ich proporcje w populacji i uwzględniono w losowaniu próby.

Wykres 2.1. Udział studentów w wyróżnionych warstwach (%).

Źródło: opracowanie własne.

Jednostką losowania była grupa ćwiczeniowa, stworzono operaty w ramach warstw i dokonano interwałowego losowania grup, zgodnie z ustalonymi wcześniej liczebnościami, wynikającymi z udziału wyróżnionych warstw w populacji. W taki sposób udało się zróżnicować studentów ze względu na wybrane przez nich kierunki. W przygotowaniu próby założono nadreprezentację, która wynikała z uwzględnienia absencji studentów na zajęciach (choroba, indywidualny tok studiów, nieobecność z innych przyczyn).

Poszczególne warstwy tworzyły następujące kierunki:

Nauki ekonomiczne: ekonomia, zarządzanie, bezpieczeństwo narodowe.

Nauki techniczno-ściśle: informatyka, mechanika i budowa maszyn, budownictwo, zarządzanie i inżynieria produkcji, bezpieczeństwo i higiena pracy, inżynieria środowiska, architektura i urbanistyka.

Nauki humanistyczno-społeczno-artystyczne: malarstwo, politologia, resocjalizacja z poradnictwem specjalistycznym, edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna, pedagogika opiekuńczo-wychowawcza i profilaktyka, filologia polska, filologia angielska, animacja kultury, wychowanie fizyczne, filologia romańska.

Tabela 2.1. Wylosowane do badania grupy studenckie i ich liczebność

Lp.	Kierunek	Liczebność grupy
1	Bezpieczeństwo narodowe	23
2	Bezpieczeństwo narodowe	25
3	Ekonomia	28
4	Ekonomia	26
5	Zarządzanie	24
6	Informatyka	21
7	Informatyka	20
8	Informatyka	24
9	Bezpieczeństwo i higiena pracy	33
10	Mechanika i budowa maszyn	12
11	Zarządzanie i inżynieria produkcji	27
12	Architektura i urbanistyka	18
13	Budownictwo	39
14	Budownictwo	39
15	Inżynieria środowiska	30
16	Malarstwo	7
17	Filologia polska	34
18	Filologia angielska	34
19	Filologia angielska	34
20	Filologia romańska	12
21	Politologia	12
22	Pedagogika - animacja kultury	19
23	Pedagogika - edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna	22
24	Pedagogika - edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna	22
25	Pedagogika - pedagogika opiekuńczo-wychowawcza i profilaktyka	20
26	Pedagogika - resocjalizacja z poradnictwem specjalistycznym	26
27	Pedagogika - resocjalizacja z poradnictwem specjalistycznym	25
28	Wychowanie fizyczne	27
	RAZEM	683

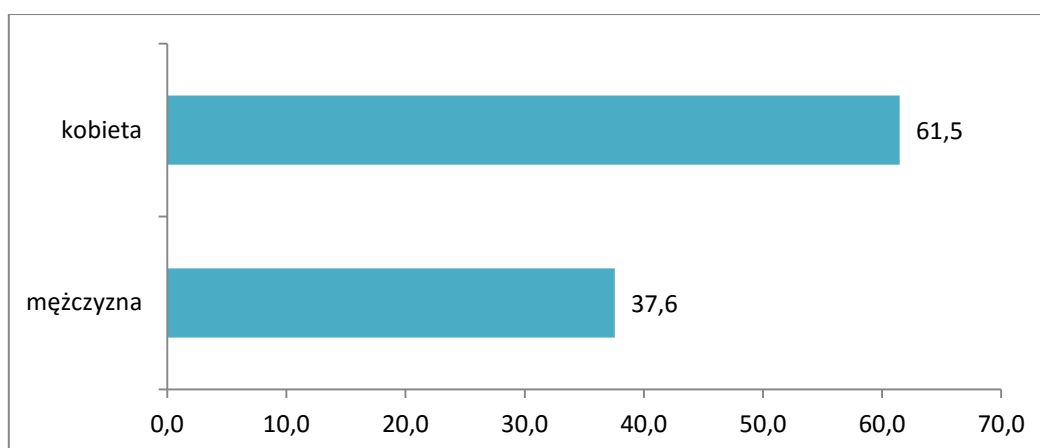
Źródło: opracowanie własne.

W terenowej fazie realizacji badania została wykorzystana ankieta audytoryjna. Członkowie zespołu umawiali się ze studentami w trakcie ich zajęć i przeprowadzali badanie zgodnie z procedurami zawartymi w instrukcji. Taki sposób realizacji badania uznano za najbardziej efektywny z punktu widzenia jakości danych. Możliwość kontroli w trakcie realizacji badania wykluczała duże ilości braków danych i gwarantowała zachowanie wszelkich procedur.

2.3. Charakterystyka próby

Konsekwencją przyjęcia losowo-warstwowej próby było zróżnicowanie studentów ze względu na inne cechy, które w dalszych analizach posłużyły jako zmienne niezależne. Uwzględniono w nich płeć, wielkość miejscowości zamieszkania i sytuację materialną.

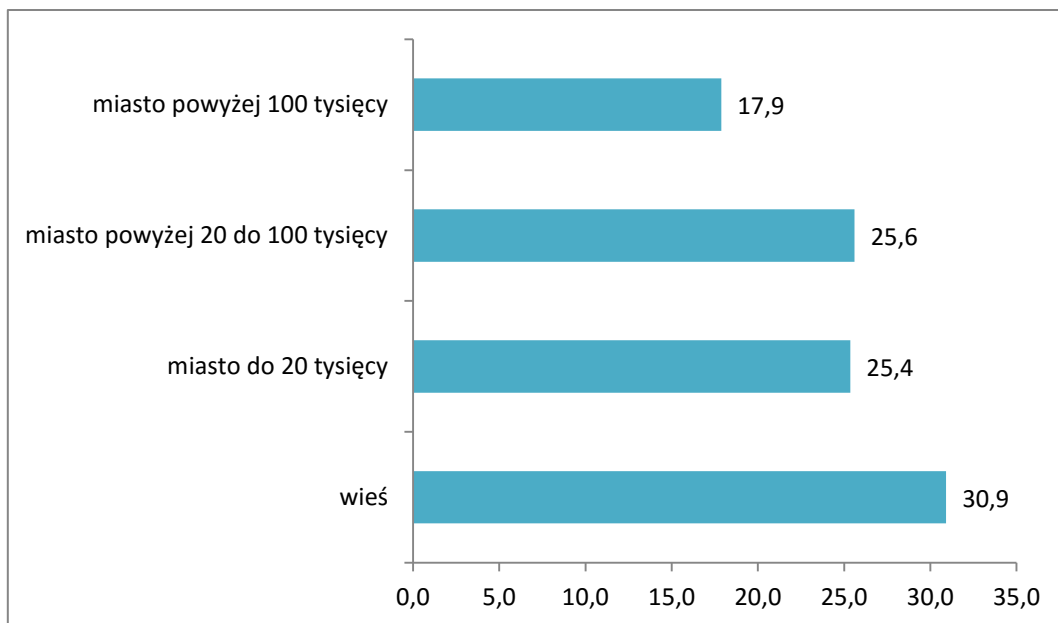
W badaniu uczestniczyło więcej kobiet (61,5%) niż mężczyzn (37,6%). Taki rozkład płci wśród badanych oddaje specyfikę zielonogórskiej uczelni, na której wiele kierunków, szczególnie humanistyczno-społeczno-artystycznych i ekonomicznych, jest w wysokim stopniu sfeminizowanych.

Wykres 2.2. Płeć badanych (%).

Źródło: opracowanie własne.

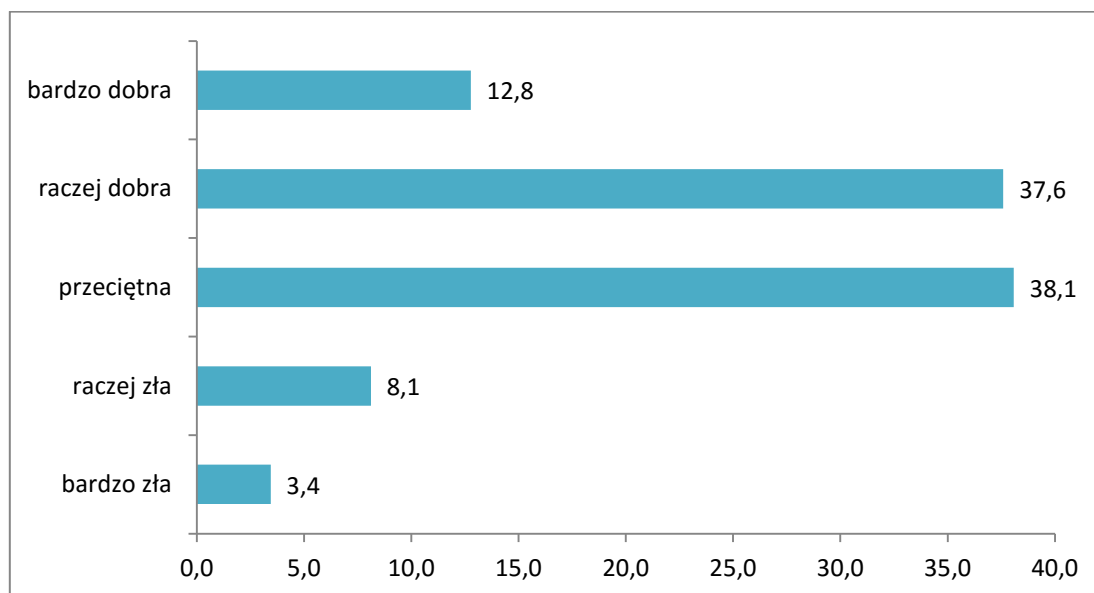
Badani głównie pochodzili z małych miejscowości lub wsi, niespełna jedną piątą stanowili mieszkańcy Zielonej Góry. Potwierdza to lokalny charakter uczelni, z której pochodzili respondenci i dostarcza ciekawego materiału empirycznego do analiz wielu opinii, postaw i zachowań.

Wykres 2.3. Kategoria wielkości miejscowości, w których mieszkają badani.

Źródło: opracowanie własne.

Jeszcze jednym istotnym czynnikiem, który został uwzględniony w analizach empirycznych, jest status materialny badanych, a właściwie jego subiektywna ocena. Studenci najczęściej postrzegają swoją sytuację materialną jako przeciętną lub dobrą; poniżej przeciętnej lokuje się 11,5%.

Wykres 2.4. Sytuacja materialna badanych (%).

Źródło: opracowanie własne.

2.4. Struktura opracowania

Niniejsze opracowanie składa się z dziesięciu spójnych, logicznie powiązanych ze sobą rozdziałów. Dwa pierwsze rozdziały mają charakter wprowadzający w problematykę młodzieży akademickiej oraz w problematykę polsko-ukraińskiego projektu badawczego, którego polska część wyników jest tu przedstawiana. W pozostałych ośmiu rozdziałach autorskich analizie poddane zostały różne rodzaje aktywności i świadomości społecznej studentów zielonogórskiej uczelni. Przedstawiono szczegółowe wyniki dotyczące: (1) studiów jako etapu drogi życiowej – Maria Zielińska, (2) pracy zarobkowej jako elementu kariery zawodowej – Tomasz Kołodziej, (3) orientacji aksjologicznych i determinantów sukcesu życiowego – Dorota Szaban, (4) religii i religijności – Magdalena Pokrzyńska, (5) form spędzania czasu wolnego i uczestnictwa w kulturze – Beata Trzop, (6) poglądów społecznych i politycznych – Krzysztof Lisowski, (7) opinii o sytuacji na Ukrainie jako przykładu interesowania się młodzieży wydarzeniami bieżącymi – Magdalena Pokrzyńska, (8) planów migracyjnych i wyjazdów zagranicznych – Justyna Nyckowiak.

Bibliografia

- Inglehart R., 2005, Pojawienie się wartości postmaterialistycznych, [w:] Sztompka P., Kucia M. (red.), Socjologia. Lektury, Wydawnictwo „Znak”, Kraków.
- Inglehart R., 197, The Silent Revolution. Changing Values and Styles among, Western Public, Princeton.
- Wielecki K., 1990, Społeczne czynniki tożsamości pokoleniowej młodzieży, [w:] „Studia Socjologiczne”, nr 1-2, 1990, s. 61-82.
- Ossowska M., 1963, Koncepcja pokolenia, [w:] „Studia Socjologiczne”, nr 2.
- Siemieńska R., 2007, Od wartości postmaterialistycznych do materialistycznych, [w:] Oswajanie wielkiej zmiany. Instytut Socjologii UW o polskiej transformacji, Krzemiński I., Raciborski J. (red.), IFiS PAN, Warszawa.